

ד ת ש ב ו ע

בס"ד

פרשת בשלח, תשע"ז, מספר 1207

"וְדְבֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה... הִיא שִׁפְטָה" (שופטים ד:ד)

יהודה זולדן

להתקדם ולהשיג השגות רוחניות גבוהות, היא הבסיס להלכה ברמב"ם. בארבעת הפרקים הראשונים של הלכות יסודי התורה עסק הרמב"ם בפרטי הלכות רבות של חמש מצוות הקשורות לאמונה בה: "לידע שיש שם א-לוה, שלא לעלות במחשבה שיש אלוה זולתו, לייחדו, לאהבו, וליראה ממנו". בסיום הפרק הרביעי (הלכה יג) כתב הרמב"ם:

וענייני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצוות האלו, הם שחכמים הראשונים קוראין אותן פרדס, כמו שאמרו: "ארבעה נכנסו לפרדס" (חגיגה יד ע"ב), ואף על פי שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו, לא כולם היה בהן כוח לידע ולהשיג כל הדברים על בורין.

ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כרסו לחם ובשר, ולחם ובשר זה הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצוות. ואף על פי שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים, שהרי אמרו חכמים: "דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הוויה דאביי ורבא" (סוכה כח ע"א), אף על פי כן ראוין הן להקדימן, שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה, ועוד שהן הטובה הגדולה שהשפיע הקדוש ברוך הוא ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא.

ואפשר שידעם הכל: גדול וקטן, איש ואשה, בעל לב רחב ובעל לב קצר.

בהלכה זו הציג הרמב"ם תנאי סף מקדמיים הנדרשים לכל הרוצה להעמיק ביסודות האמונה. יש מדרג מעלות; קודם נדרש לעסוק "בלחם ובשר" - הלכות מעשיות בתחומים שונים, ורק אחר כך ועל גביהם להעמיק בעניינים העמוקים של ידיעה ואמונה בחמש מצוות אלו. בסוף ההלכה כתב הרמב"ם שמסלול זה פתוח לכול: "ואפשר שידעם הכל: גדול וקטן, איש ואשה, בעל לב רחב ובעל לב קצר". הדמיון בין דברי המדרש בתנא דבי אליהו לבין דברי הרמב"ם גדול מאוד. אמנם הרשימות הפרטניות שונות במקצת זו מזו, למעט ההשוואה הברורה: "בין איש ובין אשה" (תנא דבי אליהו), "איש ואשה" (רמב"ם). השוואה זו משתלבת יפה

"בין איש ובין אשה..."

הכל לפי מעשה שעושה".

דבורה נזכרת בין שבע הנביאות שהיו לישראל: "שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה, ואסתר" (בבלי מגילה יד ע"א). במדרש תנא דבי אליהו (הקרוי גם סדר אליהו רבה; פרשה י) מוצגת תמיהה על היותה של דבורה נביאה ושופטת בתקופה זו: "וְדְבֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה... הִיא שִׁפְטָה" (ש' ד:ד). וכי מה טיבה של דבורה שהיא שפטה את ישראל ומתנבאת עליהם, הלא פנחס בן אלעזר עומד? מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, בין גוי ובין ישראל, בין איש ובין אשה, בין עבד בין שפחה, הכל לפי מעשה שעושה, כך רוח הקודש שורה עליו.¹

התמיהה היא מדוע דבורה היא המנהיגה המובילה, ולא פנחס בן אלעזר הכהן? ייתכן שההצעה שפינחס יהיה המנהיג המוביל נובעת מכך שפינחס כבר הוכר כמנהיג יוזם, בעקבות מעשה זמרי וההבטחה ששושלת הכהונה תימשך מאלעזר (במדבר כ"ה). בספר יהושע הוא נשלח לדבר עם בני גד, ראובן וחצי המנשה בעקבות בניית המזבח (יהושע כ"ב), ובספר שופטים הוא נזכר ככהן הגדול (ש' כ:כח). במדרשי חז"ל הוא נזכר כאחד מבין שני המרגלים ששלח יהושע (במדבר רבה טז, א), וכמי שהיה מצופה ממנו להתיר את נדרו של יפתח (בראשית רבה ס, ג), ועוד. במדרש אין תשובה ישירה לשאלה מדוע דבורה ולא פינחס. אך יש שם אמירה עקרונית ורחבה. היכולת לקבל נבואה תלויה במעשי האדם, ואין הדבר תלוי במעמד, או אף בלאום. דברי המדרש: "בין איש ובין אשה" הם התשובה הרלוונטית במקרה של דבורה. לדבורה היו הנתונים הנכונים, הנדרשים לקבלת הנבואה. ייתכן שהאמירה של המדרש על היכולת

* הרב ד"ר יהודה זולדן הוא מפקח מרכזי להוראת תלמוד ותושב"ע בחינוך הדתי, ומרצה במדרשה לנשים באוניברסיטת בר אילן.

¹ בתנא דבי אליהו פרקים י-יא, יש מספר דרשות על ספר שופטים פרקים ד-ה, שבהן מסופר על דבורה ושירתה.

דשמה לא היתה דנה, אלא היתה מלמדת להם הדינים. אי נמי שמא קיבלו אותה עליהם משום שכינה.⁵ לא היו לדבורה סמכויות שיפוטיות ולכן לא הייתה דנה, אך היא לימדה את הדינים, והשומעים היו מקבלים את דבריה. הסבר נוסף הוא, שהשומעים היו מקבלים את דבריה, משום שהבינו שיש כאן מצב מיוחד של השראת שכינה.

המכנה המשותף לכל ההסברים הללו הוא, שלא הייתה לדבורה סמכות לכפות את הנהגתה השלטונית או המשפטית, אך הנהגתה התקבלה ברצון בשל מעמדה המיוחד.

ומכאן ישום לדורות. כשהגב' גולדה מאיר ע"ה שימשה כראש ממשלה (תשכ"ט-תשל"ד; 1969-1974), קישר הרב צבי יהודה קוק בין ההפטרה של פרשתנו לבין המציאות הפוליטית:

"ותשר דבורה" - שייך לענייננו. "נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה, ושלא הוצרכה לא נכתבה" (מגילה יד ע"א). הרבה נבואות לא נכתבו ולכל נבואה שנשארה באוצר הכתובים יש ערך לדורות. לאור זה יש להתבונן על ההפטרות.

... אם ישראל מסכימים אפשר שגם אשה תעמוד בראש. ...תפקידה של הכנסת: ענינים ממוניים, פוליטיים, חברתיים. בודאי פסקי הלכה אינם שייכים לכנסת ולראש הממשלה, אבל לגבי דברים ממוניים וזמניים שאינם נצחיים, אם הציבור מסכים ורואה צורך בכך, אפשרי הדבר. ...אצל דבורה היו שתי בחינות: א. מצד השראת השכינה. ב. מצד הסכמת הציבור. גם בימינו יש בעם ישראל מצב שקבלו אשה לתפקיד ראש ממשלה, ובאופן יחסי היתה זו קבלה מוצלחת.⁶

נבואת דבורה היא אבן יסוד ביכולת הפתוחה בפני נשים וגברים כאחד, ובפני כל המעוניין, להתעלות למדרגות רוחניות גדולות. השופטות של דבורה היא בסיס הלכתי מוצק המאפשר לנשים להוביל מבחינה שלטונית-מנהיגותית, וכן במערכת שיפוטית-דינית.

⁵ דברים דומים כתבו: תוספות יבמות מה ע"ב ד"ה מי; בבא קמא טו ע"א תוד"ה אשה; שבועות כט ע"ב ד"ה שבעת; נידה ל ע"א תוד"ה כל; ריטב"א שבועות ל ע"א; ספר החינוך מצוה עז, ועוד.

⁶ שיחות הרב צבי יהודה קוק, שמות - פרשת בשלח, עמ' 173-172. הרב שלמה אבינר, בהערותיו שם, מצטט אמירות ומכתבי הערכה מאת הרב צבי יהודה קוק לגולדה מאיר.

באמירה הרחבה בשני המקורות הללו, שהיכולת להעמיק ולזכות במדרגות גבוהות, בהבנת האלוקות בעולם, פתוחה לכול, ומשם הבסיס לזכות ולקבלת נבואה.²

היא שופטה - קיבלו אותה עליהם

"היא שפטה את ישראל... ויעלו אליה בני ישראל למשפט". מפרשים ופוסקים עסקו במשמעות השופטות הזו, ומה אפשר לדבורה להיות שופטת מבחינת ההלכה.

שלטון ומנהיגות: השופטות המדוברת

היא מנהיגות שלטונית, שאפיינה גם את המנהיגים האחרים בספר שופטים שעסקו במלחמות ובהנהגה מדינית כלכלית כעין מלך. על הפסוק: "שום תשים עליך מלך" (דב' יז:טו) נדרש: "מלך" ולא מלכה" (ספרי דברים פיסקא קנז). הרמב"ן (שבועות ל ע"א) כתב:

מאי דכתיב: "והיא³ שופטה את ישראל", פירושו מנהגת, שעל פיה ובעצתה היו נוהגין זה עם זה כדין מלכה. ואף על גב דאמרין בספרי "שום תשים עליך מלך" ולא מלכה, נוהגין היו בה כדין מלכה. אי נמי מקבלין היו דבריה ברצונם.⁴

לא היו לדבורה סמכויות שלטוניות מחייבות, אך התייחסו אליה כאילו היא מלכה. הסבר נוסף: העם קיבל את מנהיגותה מרצונו החופשי, ואין מדובר על מינוי מחייב.

שיפוט: השיפוט המדובר הוא במסגרת בית דין, אלא שנשים אינן מצוות לעסוק במשפט, והן אינן משמשות כדיינות ושופטות. תוספות (גיטין פח ע"ב ד"ה ולא) כתב:

ומדבורה דכתיב בה "והיא שופטה את ישראל", אין ראייה דאשה כשרה לדון.

² בהלכות יסודי התורה לרמב"ם יש עשרה פרקים. כאמור, בארבעת הפרקים הראשונים עסק הרמב"ם במצוות האמונה בה'. בפרקים ה-ו עסק הרמב"ם בהלכות קידוש השם וחילול השם, ובאיסור שלא לאבד משמותיו הקדושים, ובארבעת הפרקים האחרונים של הלכות יסודי התורה עסק הרמב"ם בהלכות נבואה. בהלכה שבה פתח הרמב"ם את הלכות הנבואה (הלכות יסודי התורה ז, א) הוא ציין את התכונות הנדרשות לקבלת נבואה, ואת השלבים הנדרשים לכך, וגם שם כתב שהעיון והעיסוק המעמיק בענייני הפרדס הם הבסיס לעלייה במדרג הנבואה, עד שתשרה השכינה על אותו אדם.

³ [הערת העורך: בנוסחנו "היא" בלא וי"ו, אולם הנוסח "והיא" בא בעשרות כתבי-יד של התנ"ך ובדפוסים ראשונים, וכן בציטוטים רבים של הפסוק בדברי הראשונים. ראו חילופי הנוסח במהדורות התנ"ך של קניקוט ושל גינצבורג.]

⁴ דברים דומים כתבו: רשב"א שבועות ל ע"א; ריטב"א ותוספות רא"ש קידושין לה ע"א, ועוד.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף